

УДК 378.147

Барбіна Є. С.*

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розкриваються місце, роль і функції педагогічної майстерності у складній системі неперервної педагогічної освіти, що включає процес становлення, формування й розвитку особистості вчителя, який розпочинається ще на шкільній лаві (довишівська підготовка), продовжується у ВНЗ і реалізується в системі післядипломної освіти. Довишівська підготовка розглядається як органічна складова системи неперервної освіти, завданням якої є зміцнення переконання у слушності зробленого професійного вибору. Вишівський етап спрямований на формування готовності майбутніх педагогів до вчительської праці. У післявишівський період відбувається становлення педагогічної майстерності як особливого рівня розвитку педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічна майстерність, неперервна педагогічна освіта, довишівська підготовка, вишівський навчальний процес, система післядипломної педагогічної освіти.

Складні процеси сучасного суспільного розвитку потребують теоретичного осмислення та якісного оновлення системи професійної підготовки вчителя на різних етапах неперервної педагогічної освіти. Як відомо, жоден із навчальних предметів, що входить до структури професійної підготовки майбутніх педагогів, не забезпечує належного рівня їх готовності до відповідної практичної діяльності. Саме тому науковці, які досліджують проблеми освіти, значну увагу приділяють вивченню інтеграційних процесів, пошуку ефективних шляхів та умов створення інтегративних навчальних дисциплін, однією з яких є основи педагогічної майстерності [1].

Сучасні дослідники розглядають педагогічну майстерність як особливу якість педагогічної діяльності у процесуальному та результативному аспектах [2]. В останні десятиліття проблема педагогічної майстерності активно вивчається в контексті підготовки вчителя в системі неперервної педагогічної освіти (І. Зязюн, Н. Тарасевич, В. Семиченко), психолого-педагогічних проблем становлення майбутніх учителів (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, В. Моляко, В. Семиченко, В. Сластьонін, Р. Хмелюк, Д. Хмель), формування й розвитку професійних умінь (Л. Спірін, М. Барахтян), педагогічної етики (І. Синиця, В. Чернокозова, І. Чернокозов), культури спілкування (О. Гармаш, В. Кан-Калик, О. Леонтьєв), формування загальної культури (О. Рудницька), професійного самовиховання (С. Єлканов, Л. Рувинський), розвитку педагогічного мислення (Ю. Кулюткін, Г. Сухов, Г. Нагорна, В. Шахов), оволодіння культурою мовлення (А. Капська, Г. Сагач, Н. Чепелева), театральної педагогіки (В. Абрамян, П. Галахова), педагогічної техніки і педагогічної технології, логіко-емоційної виразності читання (І. Дмитрик, В. Миндикану, Г. Олійник, Г. Хозяїнов) та ін.

Поряд із цим зазначимо, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів формування педагогічної майстерності в системі неперервної педагогічної освіти, а головне – не визначають реальних і потенційних можливостей педагогічної майстерності як системотворчого чинника цієї системи. Для навчального процесу в сучасних вищих педагогічних закладах характерним є те, що він здебільшого спрямовується на розвиток пізнавальної активності студентів. Однак пізнавальна активність, як важлива детермінанта повсякденної (навчальної) діяльності майбутніх учителів, не в змозі забезпечити виконання цілісної програми їхньої професійної підготовки.

Метою статті є визначення місця, ролі та функцій педагогічної майстерності на кожному етапі неперервної педагогічної освіти – довишівському, вишівському і післявишівському.

*© Барбіна Є. С.

Визначаючи провідну концептуальну ідею щодо місця, ролі та функцій педагогічної майстерності в системі неперервної педагогічної освіти, ми враховували, що сучасний процес професійної підготовки не забезпечує належного рівня готовності майбутніх спеціалістів до професійної діяльності, оскільки ґрунтується переважно на аналітичному підході (структурно-якісній роздрібненості окремих навчальних дисциплін). Стихійно, емпіричним шляхом утверджується нова тенденція – багатоаспектної, багатоякісної інтеграції змісту і значень. Курс основ педагогічної майстерності – це одна з інтегративних навчальних дисциплін. При цьому здійснюється низка напрямків інтеграції – теорії та практики; змісту та професійної спрямованості традиційних вишівських навчальних дисциплін; життєвого досвіду студентів і знань та професійних цінностей, що опановуються під час навчання у вищому педагогічному закладі; забезпечення наступності й послідовності різних етапів професійної підготовки; формування особистості майбутнього вчителя в системі неперервної педагогічної освіти [6, с. 37].

Педагогічна майстерність дозволяє виявляти загальне, особливе й одиначне як у найбільш значущих об'єктах педагогічної діяльності, так і в підходах і засобах розв'язання професійних проблем методами різних наук. Проведене дослідження з проблеми формування педагогічної майстерності в системі неперервної педагогічної освіти дає підстави стверджувати, що педагогічна майстерність – це складне утворення, що характеризується відповідними якісними показниками.

Найбільш пріоритетне й ефективне для практичних цілей розуміння педагогічної майстерності полягає в тому, що педагогічна майстерність – це:

- а) якісний показник процесу і результату творчої професійної діяльності;
- б) інтеграція особистісних якостей конкретного виконавця з діяльнісною сутністю відповідної професії;
- в) інтегрований показник рівня готовності конкретної людини до виконання професійних обов'язків учителя і вихователя;
- г) технологічне забезпечення реалізації гуманістичної спрямованості освітньо-виховної діяльності в закладах різного типу.

Аналіз досвіду втілення педагогічної майстерності в діяльність окремих вишівських колективів свідчить, що найбільш дієвою та ефективною є така організація його викладання, коли забезпечується проникнення в різні галузі знання з метою об'єднання їх загальними і професійними значеннями, коли перед студентами розкриваються сутнісні моменти педагогічної діяльності в пізнавальному, організаційному та самоврядувальному ракурсах, коли підвищуються можливості традиційних психолого-педагогічних, методичних і спеціальних дисциплін відбивати зміст професійної діяльності, коли студенти усвідомлюють значення та освоюють якісно нові, неактуалізовані іншими навчальними предметами якості, у край необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Концептуальна модель педагогічної майстерності не заперечує і не спростовує систему психолого-педагогічних наук, її розроблення відбувається завдяки збереженню і закріпленню в новому знанні всього того, що відповідає об'єктивній істині й випробувано часом. У цьому полягає сутність фундаментального закону розвитку науки, яким є закон наступності наукового знання. У сучасних умовах ідеї, принципи, закономірності педагогіки не завжди можуть забезпечити пояснення і керуваність комплексними психолого-педагогічними явищами об'єктивної реальності: необхідна їхня інтеграція з психологічними дисциплінами, а також визначення комплексних об'єктів дослідження та правил роботи з ними засобами інтегративних між- і метапредметних теорій та методик [5, с. 18].

Суттєвим у визначенні місця, ролі та функцій педагогічної майстерності в системі неперервної педагогічної освіти є розгляд цієї системи як складної, організаційної, що включає процес становлення, формування й розвитку особистості вчителя, який

розпочинається ще на шкільній лаві, продовжується у виші й реалізується у сфері післядипломної освіти.

Система неперервної педагогічної освіти, що спрямована на цілісний розвиток особистості вчителя, має забезпечити оволодіння спеціальними знаннями і вміннями, а також розвиток у конкретних індивідів – учасників цього процесу – адекватних професійним потребам ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлень про себе як спеціаліста, формування сукупності професійно значущих якостей, готовності до постійного самоаналізу й самовдосконалення [5, с. 20].

Реалізувати функцію педагогічної майстерності як одного з чинників професійної підготовки вчителя в системі неперервної педагогічної освіти можна, якщо в основу роботи з тими, хто навчається, буде покладене методологічне положення про те, що джерело змін руху, розвитку будь-якої системи міститься в ній самій і забезпечується її внутрішніми суперечностями. Тому одне з найважливіших завдань курсу – пробудити потребу студентів вищих педагогічних закладів освіти, вчителів виявляти суперечності тих процесів і систем, у які вони включені, активність їх усвідомлення, готовність до переборення суперечностей конструктивними засобами.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що це відбувається завдяки тому, що нові підходи до визначення сутності педагогічної майстерності дозволяють подолати наявний у сучасних вищих закладах освіти розрив між діяльнісною формою підготовки та особистісним розвитком кожного студента. Визначення педагогічної майстерності, структура і зміст її базових складових ґрунтуються на гармонії, взаємодії діяльнісного та особистісного компонентів, урахування в діяльності базових індивідуальних якостей [3].

При введенні курсу «Основи педагогічної майстерності» у зміст навчального процесу з'являється можливість поставити у центр уваги особистість студента, але не тільки в суто психологічному розумінні, а й у безпосередньому зв'язку зі змістом майбутньої професійної діяльності. У змісті педагогічної майстерності саме особистість учителя розглядається та розкривається як основний чинник впливу на розвиток дитини. Наповнення індивідуальних особливостей студентів професійними знаннями і змістом, ознайомлення майбутніх учителів зі своєю індивідуальністю в її професійній проекції дозволяє розв'язувати низку важливих проблем, які не були передбачені у змісті інших навчальних предметів: осмислення своїх недоліків і розробка компенсаторних прийомів; виявлення індивідуальних переваг і відпрацювання власного стилю діяльності; складання і реалізація програми професійного розвитку й саморозвитку; підвищення індивідуальної стійкості до негативних проявів у професійній діяльності. Завдяки включенню в навчальний процес курсу «Основи педагогічної майстерності» створюється можливість безпосереднього розкриття системи професійних цінностей, ядром якої є гуманістична спрямованість, а суттєвою якісною ознакою – орієнтація на постійний саморозвиток і самовдосконалення.

Поняття педагогічної майстерності є універсальним, що проектується на різні етапи неперервної педагогічної освіти – довшівський, вишівський і післявишівський. При цьому наскрізна ідея педагогічної майстерності по-різному виявляється на кожному з цих етапів. На довшівському вона передусім виконує функцію загального інформування про зміст і специфіку педагогічної діяльності, сприяючи зняттю наївно-спрошеного чи романтично-нереального погляду на професію вчителя, реальному оцінюванню своїх можливостей, зміцненню або зміні професійної спрямованості, прийняттю обґрунтованого рішення про вступ до педагогічного навчального закладу, відбору особистостей, які виявили здібності до педагогічної діяльності.

На вишівському етапі – у межах відповідної навчальної дисципліни педагогічна майстерність надає можливість більш глибоко ознайомитись з особливостями педагогічної діяльності, побачити професійну сутність і значущість навчальних

дисциплін, що вивчаються в навчальному закладі, виявити свої можливості у вирішенні професійних завдань. На післявишівському етапі (у системі післядипломної освіти) педагогічна майстерність наповнює реальною якістю педагогічну діяльність, що безпосередньо реалізується особистістю, намічує перспективи, шляхи та етапи самовдосконалення.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу проблеми та проведеного дослідження дало змогу виявити умови ефективної реалізації ідеї педагогічної майстерності як одного з системотворчих чинників процесу багаторівневої, багатоаспектної та багатоякісної інтеграції професійної підготовки вчителя в системі неперервної педагогічної освіти, зокрема:

- цілеспрямована орієнтація всієї системи підготовки на образ сучасного вчителя-гуманіста, професіонала, носія провідних ідей національної та загальнолюдської культури;

- виявлення реального стану сформованості в майбутніх учителів професійно-педагогічних потреб, цілей, мотивів, установок, пов'язаних із відповідним напрямком освітньо-виховної діяльності;

- педагогічна діагностика сформованості елементів педагогічної майстерності на довишівському і вишівському етапах тих, хто навчається, та рівня педагогічної майстерності вчителів на післявишівському етапі;

- забезпечення відносної завершеності кожного етапу становлення професіонала за одночасного формування в тих, хто навчається, загальної установки на незавершеність процесу професійного становлення в цілому, усвідомлення професійного самовдосконалення, необхідності постійного пошуку шляхів удосконалення власної професійної майстерності;

- орієнтація майбутнього спеціаліста на сприйняття позиції власної активної життєдіяльності, що відповідає за досягнутий рівень професійної майстерності;

- постійні творчі зв'язки із загальноосвітніми школами та закладами освіти на довишівському, вишівському та післявишівському етапах.

Таким чином, поняття педагогічної майстерності є універсальним, що проектується на зміст, цілі й завдання всіх етапів неперервної педагогічної освіти – довишівського, вишівського та післявишівського. Визначено роль, місце та функції педагогічної майстерності як одного з системотворчих чинників системи неперервної педагогічної освіти в розробленні загальних і специфічних концептуальних, змістово-структурних та організаційно-методичних основ її формування для кожного етапу неперервної педагогічної освіти.

Література:

1. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К. : Вища пік., 2004. – 422 с.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид. – К. : СПД Богдановва А.М., 2008. – 376 с.
4. Барбіна Е. С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования : монография / Е. Барбіна. – К. : Вища школа, 1997. – 153 с.
5. Барбіна Е. С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Е. Барбіна. – К., 1997. – 471 с.
6. Семиченко В. А. Идеи интеграции, системности, целостности в истории и практике высшей школы : научно-метод. пособие / В. А. Семиченко, Е. С. Барбіна. – К. : Полиграфия, 1996. – 261 с.
7. Семиченко В. А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза / В. Семиченко. – Полтава, 1991. – 86 с.

Барбина Е. С.

**ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО УЧИТЕЛЯ
В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье раскрываются место, роль и функции педагогического мастерства в сложной системе непрерывного педагогического образования, включающей процесс становления, формирования и развития личности учителя, который начинается еще на школьной скамье, продолжается в вузе и реализуется в системе последипломного образования. Довузовская подготовка рассматривается как органичная составляющая системы непрерывного образования, главной задачей которой является укрепление убеждения в верности избранного профессионального выбора. Вузовский этап направлен на формирование готовности будущих педагогов к учительскому труду. В послевузовский период происходит становление педагогического мастерства как особенного уровня развития педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, непрерывное педагогическое образование, довузовская подготовка, вузовский учебный процесс, система последипломного педагогического образования.

Barbina Ye. S.

**TEACHER'S PEDAGOGICAL SKILL IN THE SYSTEM
OF CONTINUING PROFESSIONAL EDUCATION**

The article deals with the place, role and functions of pedagogical skill in a complex system of continuous pedagogical education that includes the process of becoming, forming and developing the personality of the teacher, which begins at the school bench, continues in the university and is implemented in the system of postgraduate education. Preuniversity training is considered as an organic component of the system of continuous education, a flexible, open, dynamic subsystem that main task is to strengthen the belief in the fidelity of the chosen professional choice. At the university stage the system and forming goal of pedagogical career guidance is being changed by a new goal – the formation of the integral readiness of future teachers for teacher's work. In the postgraduate period the qualitative development of professionalism and mastership occurs most intensively in the process of directly involving the teacher in the performance of professional functions.

The formation of pedagogical mastership is an integral process that doesn't have clear time boundaries. Mastering its structural components occurs at all stages of the formation and development of the personality of the future teacher.

The conducted research of the problems of the formation of pedagogical mastership in the system of continuous pedagogical education gives grounds to assert that pedagogical skill is a complex formation characterized by a multitude of structural elements.

Key words: pedagogical skill, continuous pedagogical education, preuniversity training, education process at university, system of postgraduate pedagogical education.

УДК 130.2+378.1

Zelenska O. P.*

**THE CULTUROLOGICAL TRAINING OF THE CADETS AT THE HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE SYSTEM OF THE MINISTRY
OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE AS AN INTEGRAL DEMAND
OF THEIR PROFESSIONAL EDUCATION**

The professional training of the cadets at the higher educational establishments of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine assures the high level of the culturological development of a personality, the integration of his/her culturological development with the general and professional culture that reflects the socio-pedagogical state of the development of the society. The culturological training of a future professional is a complex structure in the system of professional education.

*© Zelenska O. P.